

مسئله‌شناسی رکود در بنگاه‌های صنعتی وابسته به صندوق‌های بازنشستگی و راهکارهای خروج از آن

«خلاصه طرح پژوهشی»

۱۹

گروه مطالعاتی اقتصاد کلان و سیاست‌گذاری اقتصادی

موسسه راهبردهای بازنشستگی صبا

«نهاد پژوهشی صندوق بازنشستگی کشوری»

۱۳۹۶

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

مسئله‌شناسی رکود در بنگاه‌های صنعتی وابسته به صندوق‌های بازنشستگی و راهکارهای خروج از آن «خلاصه طرح پژوهشی»

تهیه‌کننده خلاصه مدیریتی:

سمانه گلاب

گروه مطالعاتی اقتصاد کلان و سیاست‌گذاری اقتصادی

موسسه راهبردهای بازنشستگی صبا

«نهاد پژوهشی صندوق بازنشستگی کشوری»

مؤسسه راهبردهای
بازنشستگی صبا

مسئله‌شناسی رکود در بنگاه‌های صنعتی وابسته به صندوق‌های

بازنشستگی و راهکارهای خروج از آن

«خلاصه طرح پژوهشی»

مجری طرح: حمید بختیاری

ناظر علمی: مهدی رادمهر

تهیه‌کننده خلاصه مدیریتی: سمانه گلاب

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

شماره مسلسل: ۱۹

کد گزارش: ۹۶۱۰۴۰۰۰۷

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶/۱۰/۲۴

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای مؤسسه راهبردهای بازنشستگی صبا محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شهید بهشتی، خیابان اندیشه، کوچه اندیشه یکم،

پلاک ۲۹، طبقه دوم

کد پستی: ۱۵۶۹۷۵۵۶۱۵

دورنگار: ۰۲۱-۸۸۴۵۸۶۱۵

تلفن: ۰۲۱-۸۸۴۶۰۰۶۸

پست الکترونیک: info@saba-psi.ir

تارنما: www.saba-psi.ir

فهرست

مقدمه.....	الف
۱- ماهیت رکود تورمی.....	۱
۲- اعمال تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن بر اقتصاد ایران.....	۶
۳- عوامل ایجاد رکود تورمی از منظر کارشناسان و فعالان اقتصادی.....	۹
۴- عملکرد دولت یازدهم در سال‌های ابتدایی.....	۲۱
۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۲۷

مقدمه

اقتصاد ما در دهه گذشته شرایطی سخت و بحرانی را تجربه کرده است؛ تورم‌های شدید، رکود عمیق و در سال‌هایی تورم رکودی بحران بزرگ اقتصاد ایران بوده که در کنار بحران‌های سیاسی، اجتماعی و زیست‌محیطی کشور را در شرایط خطیری قرار داده است. پس از روی کار آمدن دولت یازدهم و تغییر در برخی جهت‌گیری‌هایی سیاستی، اقتصاد از وضعیت بحران عمیق خارج شد اما شواهد نشان می‌دهد بخش‌های تولیدی در کشور به‌ویژه بخش صنعت هنوز با چالش‌های عمده‌ای روبه‌رو هستند. شناخت چالش‌های اصلی حوزه تولید و شناسایی راه‌حل‌های ممکن برای خروج اقتصاد از وضعیت بحرانی موضوعی است که در حال حاضر برای اقتصاد ایران اهمیت اساسی دارد. در همین راستا موسسه راهبردهای بازنشتگی صبا در سال ۱۳۹۵ پروژه پژوهشی با عنوان «مسئله‌شناسی رکود در بنگاه‌های صنعتی وابسته به صندوق‌های بازنشتگی و راهکارهای خروج از آن» را در دستور خود کار قرار داد.

برای انجام این پژوهش روش تحقیق کیفی اتخاذ شد. دلیل اصلی استفاده از این روش، ضرورت دستیابی به نظرات مدیران، کارآفرینان، سیاست‌گذاران و صاحب‌نظران

اقتصادی در زمینه علل بروز رکود، دامنه و میزان تاثیر آن بر بنگاه‌های صنعتی و در عین حال راهکارها و اقدامات ضروری برای خروج از آن بود. برای دستیابی به این هدف پژوهشگر بیش از ۷۰ گزارش ارائه شده در حوزه خروج از رکود را مطالعه کرده و با مدیران ۳۰ شرکت زیرمجموعه صندوق‌های بازنشستگی گفت‌وگوی عمیق انجام داده است. علاوه بر این، محقق طی گفت‌وگوهایی با صاحب‌نظران اقتصادی، مسائل مسکوت مانده در گزارش‌های موجود را نیز بررسی کرده است.

آنچه در ادامه می‌آید خلاصه‌ای از این طرح پژوهشی است. در گزارش پیش رو تلاش شده تا به طور خلاصه و با استفاده از اشکال و نمودارها، مطالب مطرح شده در پژوهش اصلی بازنویسی شود. این گزارش در ۵ بخش تنظیم شده است. در بخش نخست مسئله رکود تورمی از منظر مکاتب مختلف اقتصادی بررسی شده و سپس با مطالعه وضعیت متغیرهای کلان اقتصادی در کشور و روند رشد و تورم دوره‌های مختلف در اقتصاد، وضعیت رکود تورمی در ایران تشریح شده است. در بخش دوم مکانیسم اثرگذاری تحریم‌های اقتصادی بر تشدید رکود تورمی در کشور توضیح داده شده است. در بخش سوم نظرات کارشناسان اقتصادی و مدیران شرکت‌های زیرمجموعه صندوق‌های بازنشستگی درباره ریشه رکود تورمی در کشور و راهکارهای پیشنهادی برای خروج از این وضعیت گردآوری شده است. بخش چهارم به تحلیل سیاست‌های دولت یازدهم برای خروج از رکود اختصاص دارد که برای این منظور بر تحلیل و ارزیابی بسته سیاستی خروج غیرتورمی از رکود تمرکز شده است. در نهایت، در بخش پنجم نظرات کارشناسان جمع‌بندی شده و اقدامات اساسی برای خروج از رکود در سطوح مختلف دسته‌بندی شده است.

امید است مطالعه این گزارش هم از منظر شناخت مشکلات اصلی بنگاه‌های اقتصادی کشور (به‌ویژه صندوق بازنشستگی کشوری) و هم از منظر راه‌حل‌های پیشنهادی برای خروج از وضعیت موجود برای کارشناسان و مدیران مفید واقع شود.

۱- ماهیت رکود تورمی

مکاتب مختلف اقتصادی درباره ریشه‌یابی پدیده رکود تورمی و ارائه راه‌حل برای خروج از این وضعیت نظریات مختلفی ارائه داده‌اند. تفاوت در این نگرش‌ها بیشتر مربوط به شرایط اقتصادی و محیطی‌ای است که اقتصاددانان با آن روبه‌رو بوده‌اند. به عبارت دیگر هر نظریه‌ای را باید با توجه به زمینه‌هایی که در آن شکل گرفته و رشد کرده است بررسی کرد و درنهایت با توجه به شرایطی که اقتصاد ما در آن قرار دارد، بهترین تبیین‌ها از علل ایجاد رکود تورمی و متناسب‌ترین راهکارها برای خروج از آن را ارائه کرد. برای این منظور در ابتدا نگاه ۹ مکتب مهم اقتصادی را به پدیده رکود تورمی به صورت اجمالی مرور کرده و در بخش دوم وضعیت رکود و تورم را در ایران طی دوره‌های مختلف بررسی می‌کنیم.

۱-۱- رکود تورمی از دیدگاه مکاتب اقتصادی

نظریات اقتصادی متفاوت دیدگاه‌های مختلفی درباره رکود تورمی دارند، برخی نظریات با تأکید بر ادوار تجاری در هر اقتصادی، پدیده رکود را معضلی موقتی در اقتصاد می‌دانند و معتقدند با مکانیسم‌های خوداصلاح در اقتصاد مشکل رکود برطرف خواهد شد. از طرفی گروه دیگر معتقدند رکود در یک اقتصاد می‌تواند دائمی باشد و باید به‌طور فعال سیاست‌هایی را در جهات مقابل به آن به کار برد. در تحلیل پدیده تورم نیز نظرات متفاوتی وجود دارد. برخی تورم را ناشی از دخالت دولت در اقتصاد می‌دانند و گروهی دیگر بر مشکلات سمت عرضه و هزینه‌های تولید تأکید می‌کنند. در جدول ۱ این نظریات و راه‌حل‌های آنها ارائه شده است.

جدول ۱- رکود تورمی از دیدگاه مکاتب اقتصادی

سیاست‌پیشنهادهای	دلایل وقوع رکود تورمی	مکتب یا نظریه
دولت هیچ دخالتی نکند. اقتصاد به شرایط تعادلی بازمی‌گردد	تورم: فشار تقاضا به علت افزایش مخارج دولت رکود: سپر طبیعی اقتصاد و ناشی از ادورا تجاری	کلاسیک
دولت با افزایش تقاضا رکود را تنظیم کند، با سیاست‌های درآمدی تورم را تنظیم کند. با سیاست ارزی موازنه پرداخت‌ها را اداره کند.	تورم: ناشی از عوامل اجتماعی و سیاسی (اتحادیه‌های کارگری) رکود: نارسایی تقاضای موثر	تورم
کاهش کسری بودجه، کاهش نقش دولت در اقتصاد، استقلال بانک مرکزی	تورم: مداخله دولت برای مقابله با رکود موقتی و افزایش عرضه پول	پولی
افزایش موجدی سرمایه که در نتیجه آن اشتغال افزایش می‌یابد	تورم و رکود: موقتی و زودگذر و سپر طبیعی اقتصاد هستند	نئوکلاسیک
اقتصاد خودتنظیم است و به تعادل بازمی‌گردد	تورم: تورم از سمت عرضه ایجاد می‌شود و ناشی از سیاست‌های دولت و افزایش هزینه عوامل تولید است که رکود را نیز ایجاد می‌کند.	نئوکینزی
	انتظارات تورمی ناشی از افزایش دستمزد باعث تورم، افزایش هزینه‌های تولید و رکود می‌شود	کینزین‌های جدید و پولگرایان
	مداخله‌های مصلحت‌گرایانه مقامات پولی	کلاسیک‌های جدید
	رشد پول اعتباری مازاد بر رشد محصول	اتریشی
	تمرکز بازار در اختیار گروه‌های خاص و پرنفوذ	اثبات تقاضایی

۲-۱- تحلیل متغیرهای کلیدی در اقتصاد ایران

برای درک اینکه ماهیت رکود تورمی در ایران با کدامیک از نظریات اقتصادی انطباق بیشتری دارد باید رفتار متغیرهای کلیدی در اقتصاد ایران را شناخت. برای درک این موضوع با استفاده از محاسبات اقتصادسنجی رفتار این متغیرها در اقتصاد کشور تحلیل شده است. بر اساس این تحلیل:

- نرخ بیکاری، نرخ سود و شاخص قیمت مصرف‌کننده شدیداً مانا هستند: اقتصاد ایران گرفتار شوک‌های دائمی شده، رکود آن تداوم داشته و ممکن است تداوم نیز داشته باشد.

- نرخ سود، نرخ بیکاری و شاخص قیمت ناپایا هستند: نرخ‌های کلیدی هیچ تمایلی به بازگشت به یک نقطه مرجع مشخص ندارند.

- ناپایا بودن این متغیرها نشان می‌دهد اقتصاد ایران خودتثبیت یا خودتنظیم نیست.

- نرخ بیکاری، شاخص قیمت مصرف‌کننده و نرخ سود هم انباشته هستند: نرخ‌های کلیدی نمی‌توانند خیلی از یکدیگر منحرف شوند.

این سه متغیر مانند سه فرد نامتعادل در خیابان هستند که با یک طناب به هم گره خورده‌اند، هر کدام مسیر خود را می‌روند اما نمی‌توانند زیاد از هم منحرف شوند.

در نتیجه:

بانک مرکزی (با ابزار نرخ سود) می‌تواند تورم و بیکاری را برای مدت موقت در یک مسیر کمی کنترل کند اما نمی‌تواند به صورت دائمی و به‌طور هم‌زمان این دو نرخ را کنترل کند.

۳-۱- روند رشد اقتصادی و تورم در دوره‌های مختلف در ایران

مرور وضعیت رشد اقتصادی در ایران طی دوره‌های مختلف نشان می‌دهد اقتصاد ایران در نیم قرن گذشته شاهد نوسانات متعددی بوده و پدیده رکود و تورم

معضل جدیدی برای اقتصاد ایران نیست، هرچند این مشکل در سال‌های اخیر بسیار عمیق‌تر شده است. در جدول ۲ روند رشد اقتصادی و تورم در دوره‌های مختلف به‌طور خلاصه تشریح شده است.

جدول ۲- روند رشد اقتصادی و تورم در دوره‌های مختلف اقتصاد ایران

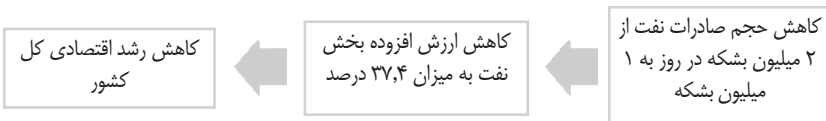
دوره	توضیحات
۱۳۳۸-۱۳۵۵	تولید ناخالص داخلی ایران از ۲۰۸ هزار میلیارد به ۱۲۳۸ هزار میلیارد ریال (به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۸۳) رسید؛ اندازه اقتصاد ایران طی ۱۷ سال، ۶ برابر شد. تورم نیز در این دوره پایین بوده است و رقم متوسط آن به ۳.۱ درصد می‌رسد.
۱۳۵۶-۱۳۶۸	کاهش ۳۰ درصدی تولید طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۰؛ افزایش تولید در سال‌های ۶۱ و ۶۲؛ روند نزولی تولید تا سال ۶۷، متوسط تورم ۱۷ درصدی
۱۳۶۹-۱۳۸۰	رشد اقتصادی حدود ۱۴ و ۱۲ درصد طی سال‌های ۱۳۶۹ و ۱۳۷۰ به دلیل استفاده از ظرفیت‌های خالی اقتصاد در دوران پس از جنگ؛ از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۴ اجرای برنامه تعدیل، کاهش رشد اقتصادی و افزایش تورم؛ ۱۳۷۷ کاهش قیمت نفت و کاهش رشد اقتصادی، متوسط تورم ۱۹.۸ درصدی
۱۳۸۱-۱۳۸۴	اصلاح ساختار اقتصادی مبتنی بر رویکرد «توسعه اقتصادی رقابتی»، تدوین نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی، تأسیس حساب ذخیره ارزی و تلاش برای تنظیم وضعیت مالی دولت، بهبود روابط بین‌الملل، رشد اقتصادی ۵.۹ درصدی و رشد تشکیل سرمایه ثابت ۹.۹ درصدی، متوسط تورم ۱۴ درصدی
۱۳۸۵-۱۳۹۰	افزایش درآمدهای نفتی، افزایش واردات، افزایش وابستگی اقتصاد به خارج، تنش در روابط بین‌الملل، رشد اقتصادی ۴.۴ درصدی و تشکیل سرمایه ثابت ۵.۴ درصدی؛ آغاز روند رکود اقتصادی، متوسط تورم ۱۵.۸ درصدی
۱۳۹۱-۱۳۹۲	اجرای سیاست هدفمندی یارانه‌ها، کسری شدید در اجرای این سیاست، آغاز تحریم‌های هسته‌ای، تعمیق رکود اقتصادی و افزایش تورم، ثبت رشد اقتصادی منفی ۶.۸ درصدی، متوسط تورم ۳۲.۵ درصدی
۱۳۹۳-۱۳۹۵	تغییر دولت، تلاش برای رفع تنش‌های بین‌المللی و رفع تحریم‌ها، اعمال بسته سیاستی خروج غیرنورمی از رکود

نکته مهم در جدول شماره ۲ مقایسه دو دوره ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ است. مقایسه این دو دوره نشان می‌دهد که رکود در اقتصاد ایران پیش از تحریم‌های اقتصادی نیز نشانه‌های خود را بروز داده و تحریم اقتصادی تنها تشدیدکننده این روند بوده است. بر اساس مطالعات خاوری‌نژاد و نیلی (۱۳۹۱) اثر کاهشی کل تحریم بر رشد تولید ناخالص داخلی در سال ۹۱ و ۹۲ به ترتیب ۶.۴ و ۲.۲ درصد بوده است. بر این اساس در صورتی که تحریم‌های تجاری و نفتی بر اقتصاد کشور تحمیل نمی‌شد، رشد اقتصادی کشور در دو سال مذکور به ترتیب به ۰.۴- و ۰.۳ درصد می‌رسید.

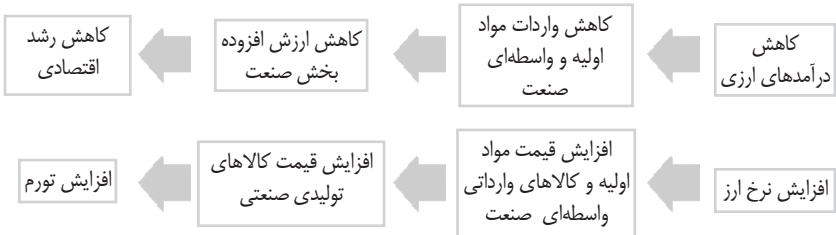
۲- اعمال تحریم‌های اقتصادی و تأثیر آن بر اقتصاد ایران

اگرچه روند رکود اقتصادی پیش از اعمال تحریم‌ها در اقتصاد ایران آغاز شده بود اما اعمال تحریم‌های نفتی و بانکی به این روند شدت و عمق بیشتری داد. اثرگذاری تحریم‌ها بر اقتصاد ایران را از چند مجرا می‌توان پیگیری کرد که در ادامه به‌طور خلاصه به آن اشاره می‌شود:

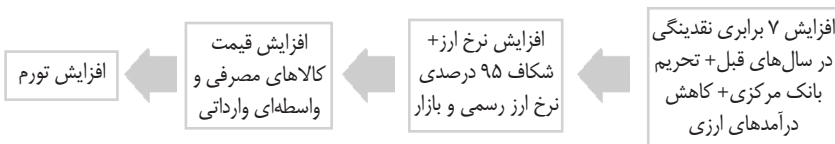
گروه نفت

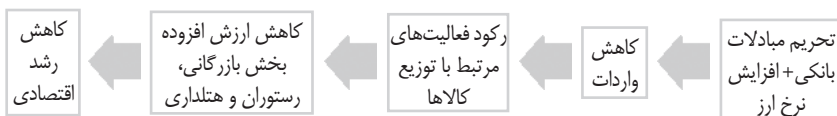
گروه صنعت و معدن

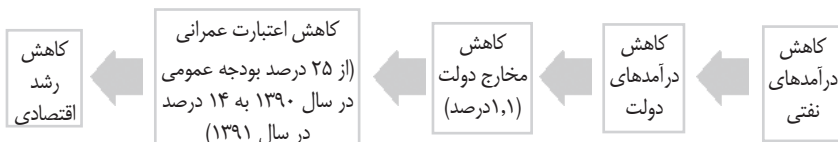
بازار ارز

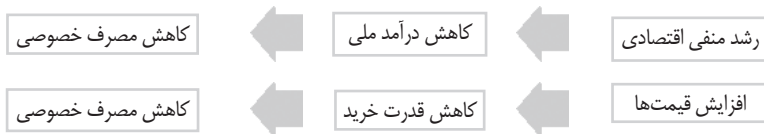
بخش بازرگانی و خدمات

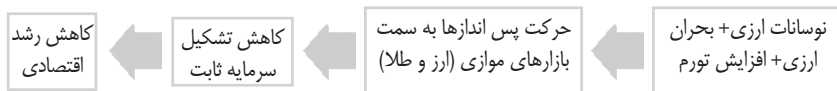
تقاضای کل بخش عمومی

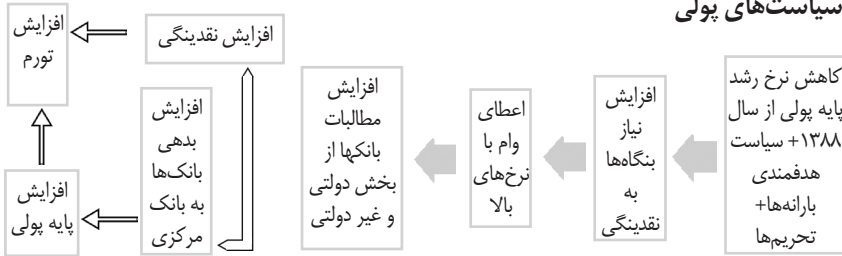
تقاضای کل بخش خصوصی

کاهش تشکیل سرمایه ثابت

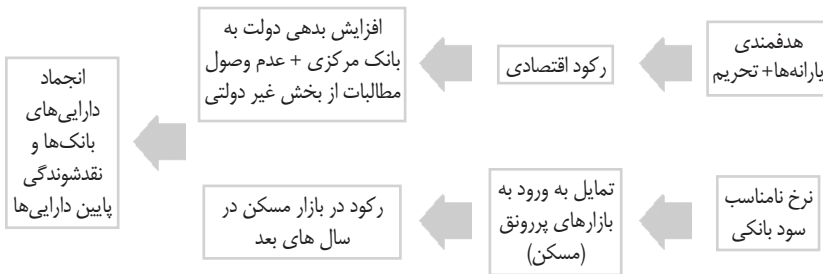

سیاست‌های پولی

در سال‌های ۹۰ و ۹۱، بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی، به‌ترتیب معادل ۲۶.۹ و ۱۶.۷ درصد افزایش یافت به‌طوری که این عامل به‌تنهایی سهمی معادل ۹.۲ درصد در رشد پایه پولی در سال ۹۱ را به خود اختصاص داد. به‌علاوه در سال ۹۱ تنگنای مالی دولت منجر به رشد ۱۶۲.۹ درصدی در خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی گردید که سهمی معادل ۱۵.۶ درصد در رشد ۲۷.۶ درصدی پایه پولی در سال ۹۱ داشت.

بحران بانکی

۳- عوامل ایجاد رکود توری از منظر کارشناسان و فعالان اقتصادی

همان‌طور که در بخش‌های قبل تأکید شد تحریم‌های اقتصادی اگرچه از مجاری مختلف باعث تشدید رکود توری در اقتصاد ایران شد، اما شواهد نشان می‌دهد حتی بدون اعمال تحریم‌ها اقتصاد ایران در سال‌های ابتدایی دهه ۹۰ با رشد منفی و تورم بالا روبه‌رو می‌شد. از این رو باید در کنار تحریم‌ها عوامل دیگر موثر بر روند اقتصادی کشور را بررسی کرد. جدول شماره ۳ دیدگاه کارشناسان اقتصادی با رویکردهای مختلف در زمینه ریشه‌یابی رکود توری را نشان می‌دهد. علاوه‌براین، نظرات مدیران بنگاه‌های صنعتی منتخب وابسته به صندوق‌های بازنشستگی درباره مهم‌ترین چالش‌هایی که با آن روبه‌رو هستند و به رکود در این بنگاه‌ها دامن زده، گردآوری شده است. با توجه به اهمیت این بخش نظرات این مدیران به‌صورت تفصیلی‌تر ارائه شده است.

۳-۱- رکود توری از منظر کارشناسان اقتصادی

جدول ۳- عوامل ایجاد رکود توری از منظر کارشناسان اقتصادی

عنوان	توضیح	وجه اثرگذاری
عوامل ساختاری و تاریخی	سیاست‌های انبساطی پولی و مالی	افزایش تقاضا ← تورم
	تنگناهای ساختاری بخش عرضه	عدم تطابق عرضه و تقاضا ← رکود
عوامل نهادی	ناکارایی ساختار و سیاست‌های دولتی، فساد و کاهش بهره‌وری	پایین بودن بهره‌وری ← تنگنای عرضه ← رکود توری
تحریم‌ها	تحریم در کنار وابستگی اقتصاد ایران به نفت	مشکلات عرضه و افزایش قیمت کالاها ← رکود توری

عنوان	توضیح	وجه اثرگذاری
سیاست‌های دولت‌های نهم و دهم	افزایش شدید حجم نقدینگی، رشد بی‌رویه بخش خدمات در مقابل فعالیت‌های تولیدی، افزایش هزینه‌های تولید ناشی از اجرای نامناسب قانون هدفمندی یارانه‌ها و نوسانات شدید نرخ ارز در پی اتخاذ سیاست خارجی نامناسب	رشد تقاضا + کاهش عرضه ← رکود تورمی
نوسانات هزینه	عکس‌العمل سریع هزینه‌های تولید نسبت به تورم و تعدیل نسبی بیش از حد تناسب هزینه‌ها	کاهش عرضه ← رکود تورمی
افزایش قیمت نهاده‌های وارداتی	افزایش هزینه‌های تولید: افزایش نرخ ارز (از مسیر افزایش قیمت مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای وارداتی) + افزایش تورم. انتظارات تورمی	افزایش قیمت از سمت عرضه
افزایش قیمت حامل‌های انرژی	افزایش هزینه‌های تولید + پرداخت نشدن سهم ۳۰ درصدی تولید از محل افزایش قیمت حامل‌های انرژی	افزایش قیمت از سمت عرضه
حضور گسترده بخش نامولد	کاهش مازاد پس‌انداز و سرمایه‌گذاری بالا رفتن هزینه فرصت فعالیت‌های مولد سهم کمتر فعالیت‌های مولد از یک اقتصاد	کاهش فعالیت در بخش مولد اقتصاد (رکود از سمت عرضه)
محدودیت دسترسی به منابع بانکی	استفاده فراوان فعالیت‌های نامولد از منابع بانکی جولان بیش از حد بانک‌های خصوصی در فعالیت‌های نامولد	مشکل بنگاه‌ها برای تأمین سرمایه در گردش (رکود عرضه)
واردات کالاهای رقیب (قاچاق و رسمی)	حمایت بی‌قید از صنایع در یک دوره + تغییر دفعی سیاست و واردات گسترده در دوران رونق نفتی	کاهش تقاضا برای تولید داخل
ضعف تحقیق و توسعه	سهم پایین تولید و صادرات کالاها با فناوری پیشرفته	قدرت رقابتی پایین تولید داخل

۲-۳- مسئله شناسی رکود از منظر مدیران بنگاه‌های صنعتی منتخب وابسته به صندوق‌های بازنشستگی

❖ **عدم رعایت صرفه مقیاس تولید، با صدور بی‌برنامه پروانه‌های تولیدی:**
در حال حاضر اقتصاد کشور از یک رابطه دلار- هزینه تبعیت می‌کند، به‌طوری که بخشی از درآمدهای دلاری صرف پرداخت به مردم، بخشی دیگر صرف پرداخت به تولیدکنندگان در قالب یارانه‌های مختلف و بخشی از آن صرف پرداخت به وزارتخانه‌های مختلف برای مدیریت کشور شده است. این دلارها در اختیار دولت‌هایی قرار گرفته است و به جای بالفعل کردن استعدادهای بالقوه جامعه، در جهت عکس آن گام برداشته‌اند، زیرا این درآمدها بدون زحمت و به‌راحتی در اختیار آنها قرار گرفته است. این روند باعث شده که بخش‌های تولید و صنعت در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری کشور در اولویت ثانویه قرار گیرند.

❖ **وجود تعارضات ایدئولوژیک در سیستم قانون‌گذاری و الگوهای توسعه:**
توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی هیچ جایگاهی ندارد، زیرا دستیابی به توسعه مستلزم تجمع سرمایه بوده و تجمع سرمایه از لحاظ تفکر دینی با تکافر هم‌جهت است. از سوی دیگر، تجمع سرمایه به یک مفهوم ایجاد قدرت می‌کند که بسیاری از صاحب‌نظران با آن مخالف هستند. این تفکر باعث عقب ماندن توسعه اقتصادی و توسعه صنعتی می‌شود. فرهنگ مردم نیز با تولید عجین نشده و از این‌رو، واسطه‌گری و سوداگری هنجار شده و ثروتمند بودن مساوی تاجر بودن معنا پیدا کرده است.

❖ **تغییر تعرفه‌های گمرکی بدون منطق تولیدی و فقدان استاندارد و نظارت بر کالاهای وارداتی و صادراتی:** در بسیاری از مواقع تغییرات بدون منطق صنعتی در تعرفه‌های گمرکی به خصوص در وضعیت فعلی که صنعت بسیار آسیب‌پذیر است باعث لطمه به تولیدکنندگان داخلی چه از طریق ایجاد مشکل در واردات مواد اولیه و چه ورود کالاهای رقیب می‌شود (مثال: کاهش

۱۰۰ درصدی تعرفه کاشی و سرامیک در شرایطی که این بنگاه‌ها با افزایش شدید هزینه تولید مواجه بودند).

❖ **عدم رعایت صرفه مقیاس تولید، با صدور بی‌برنامه پروانه‌های تولیدی:** در سال ۲۰۱۵ رتبه ایران در صدور مجوز تولید ۶۲ بود، در حالی که این رتبه برای کشورهای آلمان و چین به ترتیب برابر ۱۱۵ و ۱۱۰ بوده است. طبق آمار ارائه شده از سوی وزارت صنعت، معدن و تجارت از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۰ معادل ۴۲,۳۶۲ پروانه بهره‌برداری با سرمایه‌گذاری ۹۹ هزار میلیارد تومان صادر شده است. این پروانه‌ها باید حدود ۷۹۶,۸۹۷ شغل در کشور ایجاد می‌کرد، در حالی که شاهد کاهش ۴۱۵ هزار شغل در این بخش طی سال‌های یادشده هستیم. وضعیت بیان شده نشان می‌دهد که این ساختار تصمیم‌گیری اقتصادی با این اقتصاد بیمار نمی‌تواند حرکت کند، یعنی صدور بی‌برنامه پروانه‌های تولیدی به بهانه بهبود فضای کسب‌وکار بر ضد فضای کسب‌وکار و تولید عمل کرده است.

❖ **ضعیف بودن قوانین و ساختار بین کارفرمایان و پیمانکاران:** برای برخی نهادهای اقتصادی مثل بانک‌ها، سازمان‌های مالیاتی و تأمین اجتماعی، موضوع شراکت چند شرکت در یک پروژه (کنسرسیوم) تعریف نشده است. از طرفی دیگر با توجه به فقدان قوانین و سازوکارهای لازم همواره پیمانکاران درگیر دریافت مطالبات معوق خود از کارفرمایان بزرگ هستند در صورتی که سال‌هاست این مشکل در دنیا از طریق LC داخلی حل شده است. این موارد باعث شده بنیه پیمانکاری در کشور از لحاظ دانش فنی و تکنولوژی کم‌توان باشد که در نهایت آسیب اصلی آن به صنعت کشور خواهد رسید؛ چرا که با ادامه چرخه تولید و مرگ زود هنگام شرکت‌های پیمانکاری اولاً صنعت می‌بایست هزینه بالای یادگیری این پیمانکاران را به انحاء مختلف بپردازد

و دوماً به دلیل کم‌توانی و عدم‌پایداری پیمانکاران، سرمایه‌گذاری چندانی در حوزه تحقیق و توسعه صورت نمی‌گیرد.

❖ **جنگ بر سر خرید از خارج:** بحث بومی‌سازی به دلیل سود عده‌ای خاص در سطح شعار مانده است. با خرید از خارج حداقل سودی که نصیب کارشناسان و مدیران آن بنگاه می‌شود، سفر خارجی با هزینه دولتی است. صنعتگران در مقابل بهانه کیفیت پایین کالای داخلی برای توجیه خرید از خارج مثال‌های فراوانی از این تجربه تلخ آوردند که بنگاه‌شان تحت لیسانس و استاندارد همان شرکت خارجی اقدام به تولید کرده است که کارفرمای داخلی از آن خرید می‌کند ولی حاضر به خرید از آنها نیست. بعضی از صنعتگران شرکت خود را در کشورهای دیگر ثبت کرده‌اند. بعضی از شرکای خارجی نیز پذیرفته‌اند که سفارش را از کارفرمای ایرانی بگیرند و پس از کسر حق کمسیون، همان سفارش را به سازنده ایرانی که تحت لیسانس آنها کار می‌کند بدهند.

❖ **دولتی بودن اقتصاد:** در کشور ما بزرگ‌ترین سهم اقتصاد در دست دولت و شبه دولتی‌ها است. در تمام کشورهایی که توسعه اقتصادی در آن محقق شده است، این موضوع با تکیه بر بخش خصوصی انجام گرفته و دولت‌ها برای جلوگیری از فساد و مبارزه با آن نقش سیاست‌گذاری و نظارتی را به نحو مطلوب انجام داده‌اند. البته خصوصی‌سازی طی ۲۴ سال اخیر به نحو بسیار نامطلوبی اجرا شده است و بنگاه‌های دولتی به بخشی رانته و غیرقابل نظارت واگذار شده است و فعالیت این بخش‌ها به صورت شبه‌دولتی به انحصار و ناکارآمدی بیشتر دامن زده‌اند.

❖ **فقدان استراتژی توسعه:** تاکنون دولتهایی که سر کار آمده‌اند، هیچ‌کدام برنامه مدون و منسجمی برای توسعه صنعتی نداشتند. این موضوع به این

دلیل است که عمر دولت‌ها و مدیران کوتاه بوده و مدیران با سلیقه‌های مختلف روی کار می‌آیند. روند توسعه صنعتی بسیاری از کشورهای پیشرفته نشان می‌دهد که یک‌سری نهادهای فرادولتی موضوع توسعه و پیشرفت را مدیریت کرده‌اند تا با تغییر دولت‌ها این روند تغییر نکند، در حالی که چنین موضوع مهمی در اقتصاد ما وجود ندارد.

❖ فعالیت سوداگرانه بانک‌ها در اقتصاد:

✓ در ایران بانک‌ها خود را مانند بنگاه اقتصادی می‌دانند که باید در پایان سال سود قابل قبولی را در ترازنامه خود ارائه دهند. این در حالی است که در کشورهای صنعتی، بانک‌ها، تنها به‌عنوان یک بنگاه اقتصادی به حساب نمی‌آیند و باید با حمایت و نظارت دولت از طریق تأمین مالی صنایع و سایر منابع توسعه در تسهیل روند توسعه نقش‌آفرینی کنند.

✓ یکی از مشکلات اقتصادی کشور بانک‌محور بودن آن و وابستگی صنایع به نظام بانکی است، در حالی که در بسیاری از کشورها، بازار سرمایه در کنار نظام بانکی، نقش بسیار زیادی در تأمین مالی صنایع دارد. یکی از شاخص‌های مهم در نقش بانک‌ها، نسبت تسهیلات اعطایی به بخش خصوصی به تولید ناخالص داخلی کشور بوده است. براساس گزارش بانک جهانی، این نسبت در سال ۲۰۱۴ برای کره جنوبی معادل ۱۳۸ درصد، برای ترکیه ۷۵ درصد، برای برزیل ۶۹ درصد، برای مالزی ۱۲۱ درصد و برای ایران ۳۴ درصد بوده است.

✓ در شرایط کنونی بسیاری از واحدهای تولیدی بدهکار هستند و این در حالی است که بانک‌ها بهره مرکب دریافت می‌کنند. بانک‌ها در سال ۱۳۹۴ رقمی بالغ بر ۴۵۰ هزار میلیارد تومان تسهیلات ارائه داده‌اند که بیش از ۷۰ درصد آن صرف استمهال بدهی‌ها شده است، این استمهال وام‌ها

تولیدکنندگان را به ورشکستگی کشانده و بانک‌ها با این اقدام خود وام ۱۴ درصد تولید را به ۲۴ درصد افزایش داده‌اند.

✓ با اجرای برجام، عملکرد ضعیف نظام بانکی و بیمه مانع دریافت فاینانس خارجی با نرخ‌های پایین شده است، به‌طوری که بسیاری از بانک‌های خارجی حاضر به ارائه فاینانس به شرکت‌های ایرانی هستند، اما بانک مرکزی، بانک‌های عامل و بیمه‌ها نمی‌توانند ضمانتنامه لازم را برای دریافت فاینانس ارائه دهند، زیرا وضعیت ترازنامه بانک‌ها و بدهی‌های سنگین آنها، اعتبار لازم را برای عقد قرارداد با بانک‌های خارجی ارائه نمی‌کند. بانک‌ها و بیمه‌های داخلی به‌گونه‌ای فعالیت کرده‌اند که شرکت‌های ما نمی‌توانند از وام‌ها و فاینانس‌های ارزان قیمت خارجی استفاده کنند. به‌علاوه روال کار کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و ایجاد مشارکت با شرکت‌های داخلی بسیار کند و ضعیف است.

❖ **کمبود نقدینگی:** به‌رغم اینکه بخش صنعت و تولید کشور اصلی‌ترین بخش ایجاد اشتغال غیرمستقیم است، بیش از ۶۱ درصد مالیات کشور را پرداخت می‌کند و عامل اصلی رشد و توسعه اقتصادی است، اما از سهم درخور توجهی از تسهیلات اعطایی بانک‌ها برخوردار نیست، به‌طوری که تنها ۲۱ درصد از مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها در اختیار بخش صنعت است. مطابق گزارش بانک مرکزی از هر ۴ مورد تقاضای صنعت برای دریافت تسهیلات، نظام بانکی تنها ۱ مورد آن را تأمین می‌کند. همچنین ارائه تسهیلات صندوق توسعه ملی به افرادی صورت می‌گیرد که دارای رانت و نفوذ بیشتری هستند و در عین حال نسبت به بازپرداخت آن اقدام نمی‌کنند.

❖ **کمبود تقاضا و نبود بازار فروش:** آمارها نشان می‌دهد که کاهش شاخص فروش صنایع تولیدی بیشتر از کاهش شاخص تولید آنها بوده است. این مسئله

نشان می‌دهد که تولید داخلی در شرایط رکود اقتصادی با مشکل تقاضا روبه‌رو بوده و بسیاری از کالاهای تولید شده، به صورت سرمایه‌گذاری در انبار ذخیره شده است. این مشکل هم از طرف تقاضای داخلی و هم از طرف تقاضای خارجی، متوجه تولیدکنندگان بوده است. باید توجه داشت مشکل کاهش تقاضای خارجی از تولیدات داخلی و به تبع آن، کاهش صادرات کشور تنها به دلیل مشکلات ناشی از تحریم‌های بین‌المللی نبوده است. از این‌رو، نمی‌توان انتظار داشت با اجرای برجام مشکل مزبور برطرف شود، زیرا براساس گزارش سازمان تجارت جهانی در سال ۲۰۱۵ میزان تجارت از نظر ارزش، کاهش ۱۲ درصدی داشته است. این در حالی بوده که رشد حجمی آن افزایش ۹۸ درصدی را تجربه کرده است. این موضوع ناشی از کاهش قیمت کالاها در بازارهای جهانی و تقاضای برخی کشورهای در حال توسعه از جمله چین بوده است. از این‌رو، کشورهایی مانند ایران که در صدد گسترش مراودات بین‌المللی خود در این بازارها هستند با تنگنای زیادی مواجه می‌شوند، زیرا تولیدکنندگان داخلی باید قیمت تولیدات خود را در حد قیمت‌های جهانی کاهش دهند که این مسأله به راحتی امکان‌پذیر نیست.

❖ **عدم شناخت بازارهای بین‌المللی و حضور نامناسب در این بازارها:**

برخی از تولیدات و صنایع کشور در سال‌های اخیر مازاد تولید داشتند و بازاری برای عرضه آن نداشتند، در حالی که تقاضای گسترده در کشورهای هم‌جوار برای آن کالاها وجود داشته است. برای مثال در حالی که در استان قزوین بیش از ۱۸۰۰ تن شیر مازاد تولید می‌شود، مرغداری‌های این استان با تولید ۴۵ درصد مرغ کشور در مسیر ورشکستگی قرار دارند و تولیدکنندگان کشمش این استان بازار مناسبی برای فروش محصولات خود ندارند، روسیه به شدت نیازمند این کالاهاست. فقدان شرکت‌های بزرگ توزیعی از معضلات صادرات است. فروشگاه‌های بزرگ روسیه و سایر کشورهای اروپایی یک قلم کالا را

نمی‌خواهند، آنها بسته کاملی از کالاهای مورد نیاز خود را طلب می‌کنند که باید توسط یک شرکت معتبر توزیعی انجام شود.

❖ **تعدد واحدهای تولیدی کوچک:** بیان شد که یکی از مصادیق سوءمدیریت

در کشور، اعطای بدون برنامه پروانه‌های بهره‌برداری به صنایع مختلف بوده است. در نتیجه این امر بسیاری از واحدهای راهاندازی شده ظرفیت تولید پایینی دارند و از مقیاس اقتصادی برای تولید برخوردار نیستند. از این رو، نمی‌توانند در فضای رقابتی کشور با کارخانه‌های بزرگ رقابت کنند؛ برای مثال، بیش از ۱۸۰ کارخانه کاشی و ۴۹ کارخانه خودروسازی در کشور وجود دارد که هیچ‌کدام از این کارخانه‌ها در مقیاس اقتصادی تولید نمی‌کنند. گزارش‌های ارائه شده از سوی وزارت جهاد کشاورزی نشان می‌دهد، ۱۸,۹۳۵ واحد مرغداری گوشتی در کشور وجود دارد. براساس این آمار، میزان تولید سرانه مرغداری‌ها معادل ۱۸,۹۵۶ مرغ برآورد می‌شود. در کنار عدم تولید به‌صرفه این کارگاه‌ها، متولیان آنها انتظار دریافت تسهیلات و اعتبارات مالی از نظام بانکی و دولت را دارند که تخصیص بهینه منابع در اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. همین آمار در مورد زمین‌های کشاورزی هم مصداق دارد. کوچک بودن زمین‌ها و غیرمسطح بودن آنها موجب شد تا فناوری امکان ورود نباید و کشاورزان نیز به همان روش‌های سنتی عمل کنند که بازده فعالیت‌های کشاورزی در سطح پایین باقی بماند.

❖ **بالا بودن ریسک سرمایه‌گذاری:** این ریسک ناشی از عوامل مختلف خرد

و کلان، داخلی و خارجی همچون عدم وجود ثبات قوانین، تغییرات کلان در مسیر اقتصادی کشور با جابه‌جایی‌های سیاسی مانند انتخابات ریاست جمهوری، موقعیت ایران در منطقه پرتنش خاورمیانه، جزیره‌ای عمل کردن ارگان‌هایی مثل تأمین اجتماعی- اداره دارایی و عدم تبعیت آنها از نهادهاست. در نتیجه این ریسک‌ها بسیاری از فعالان این حوزه داده‌اند از این بخش خارج شوند

یا با حداقل ظرفیت کار کنند. اتفاق دیگری که به خاطر بالا بودن ریسک سرمایه‌گذاری، در میان صنعتگران شایع است اعتقاد به قانون تقسیم تخم مرغ‌ها در سبدهای گوناگون است که این خود باعث سرمایه‌گذاری بنگاه‌ها در حوزه‌های مختلف صنعت، املاک و مستغلات و سرمایه‌گذاری خارجی شده است. این رویکرد تا حد زیادی در شرایط فعلی کشور باعث پایداری بنگاه‌ها شده است ولی خود مسبب بوجود آمدن بنگاه‌های کوچک، با عمق کم در تخصص، توان مالی کم و عدم اشتیاق به گرفتن سهم بیشتر بازار می‌شود.

❖ **فرسودگی ماشین‌آلات در بخش صنعت:** براساس آمار، حدود ۳۰ تا ۴۰ درصد ماشین‌آلات کشور فرسوده هستند، زیرا بسیاری از صنایع کشور و ماشین‌آلات آن قدمتی ۴۰ ساله دارند. بدیهی است که فناوری در این صنایع در سطحی بسیار پایین قرار دارد و صرفه تولید و امکان رقابت را با سایر تولیدکنندگان خارجی از دست داده است. بسیاری از کشورهای غربی مانند اسپانیا در صنایع تولیدی کالاهای استراتژیک هر دو سال یک بار ماشین‌آلات را با نرخ بهره ۴ درصد تعویض می‌کنند. صنایع مزبور نیز ماشین‌آلات خود را با قیمت‌های بالا به کشورهای درحال توسعه می‌فروشند.

❖ **مشکلات اشتغال و بیکاری:** روند اشتغال در طول چند سال اخیر ثابت بوده، اما در دل این روند ثابت، اشتغال بخش صنعت به‌اندازه ۴۱۵ هزار نفر کم شده و ۴۹۵ هزار نفر به بخش خرده‌فروشی و عمده‌فروشی که به تولید داخلی مرتبط بوده اضافه شده است. همچنین ۷۶۰ هزار شغل در بخش فعالیت‌های غیرقابل طبقه‌بندی اضافه شده است. آمار غیررسمی نشان می‌دهد که در سال گذشته تنها بخش کشاورزی دارای رشد مثبت بوده است و بخش‌های صنعت و خدمات رشد منفی را تجربه کرده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد که اگر تولید صنعتی نباشد، بخش خدمات، اقتصاد کشور را به نابودی می‌کشاند. در شهرهای بزرگ و توریستی مانند اصفهان، مراکز تجاری و خدماتی بزرگ با هزینه‌های سرسام‌آور

و حتی با مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی ایجاد شده است. متأسفانه این مراکز به بازاری برای عرضه کالاها و برندهای خارجی تبدیل شده‌اند.

۳-۳- دیدگاه کارشناسان در قبال رشد اقتصادی با تاکید بر خروج از تورم یا خروج از رکود
همان‌طور که در مطالب بخش قبل مشخص است کارشناسان دیدگاه‌های یکسانی در زمینه عوامل ایجاد رکود تورمی در کشور ندارند، طبیعی است در نتیجه این اختلاف در ریشه‌یابی، سیاست‌های پیشنهادی کارشناسان نیز متفاوت خواهد بود. به‌طور عمده دو نگاه را می‌توان در سیاست‌های پیشنهادی دنبال کرد، نگاهی که معتقد است پدیده رکود تورمی به پدیده رکود تبدیل شده و باید دولت با توجه به رکود سیاست‌گذاری کند و دیدگاه دوم که معتقد به حل مسائل سمت عرضه است و سیاست انبساطی در زمان حاضر را تورم‌زا می‌داند. شکل زیر خلاصه این نظریات را نشان می‌دهد.

اگر بخواهیم به صورت جزئی تر سیاست های پیشنهادی کارشناسان را برای خروج از وضعیت رکود یا رکود تورمی بررسی کنیم سیاست های پیشنهادی را می توان در موارد زیر جمع بندی کرد:

✓ کاهش تورم فشار هزینه از طریق: الف: کنترل افزایش قیمت نهاده های وارداتی؛ ب: کنترل افزایش قیمت حامل های انرژی

✓ محدود کردن حضور بخش نامولد

✓ رفع تحریم های بانکی و نفتی

✓ کنترل واردات رسمی و قاچاق

✓ بهبود تحقیق و توسعه

✓ ثبات در سیاست های بازار مالی

✓ تقویت ابزارهای تأمین مالی از بازار

سرمایه و نظارت بر این بازار

✓ ثبات در بازار ارز در کوتاه مدت

✓ ثبات در نرخ سود در کوتاه مدت

در این میان چهار راهکار «نظارت بر سیستم بانکی و رعایت اولویت تسهیلات به بخش های مولد»، ساماندهی پروژه های عمرانی دولت و اولویت دهی به بخش های پربازده (نفت، گاز، پتروشیمی، گردشگری)، «آزادسازی بازارهای مختلف» و «کوچک سازی دولت و کاهش مالیات ها» بیش از دیگر راهکارها پیشنهاد شده اند.

✓ نظارت بر سیستم بانکی و رعایت اولویت تسهیلات به بخش های مولد

✓ تعیین تکلیف بدهی های معوق بانکی

✓ کاهش سیاست های انقباضی (کوتاه مدت)

✓ رعایت اقتصاد مقیاس

✓ حل مسئله فساد

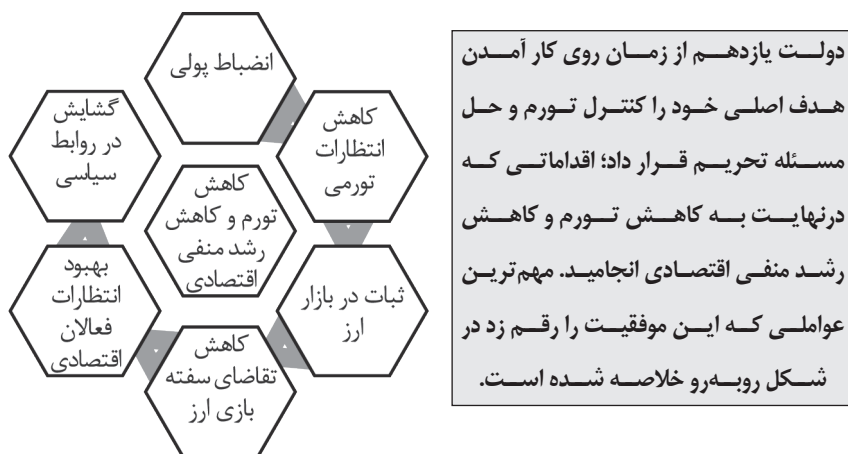
✓ آزادسازی بازارهای مختلف

✓ کوچک سازی دولت و کاهش مالیات ها

✓ ساماندهی پروژه های عمرانی دولت و اولویت دهی به بخش های پربازده

(نفت، گاز، پتروشیمی، گردشگری)

۴- عملکرد دولت یازدهم در سال‌های ابتدایی

گرچه سیاست‌های دولت در مقابله با تورم موفقیت‌آمیز بود اما آمار نشان می‌دهد رشد اقتصادی در کشور هنوز منفی است هرچند از قدر مطلق رشد منفی کاسته شده است. جدول ۴ تغییرات تولید ناخالص داخلی را به تفکیک اجزا نشان می‌دهد.

جدول ۴- رشد تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)

شرح	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴*
گروه کشاورزی	۴.۷	۵.۵	۵.۴	۴.۶
گروه نفت	-۳۶.۵	-۵.۱	۴.۵	۷.۲
گروه صنایع و معادن	-۲.۳	-۲.۴	۵.۴	-۶.۱
معین	۱.۴	۱۲.۲	۳.۲	-۱۰.۵
صنعت	-۴.۱	-۳.۵	۸.۰	-۴.۶
برق، گاز و آب	۲.۱	۲.۴	۸.۲	۳.۳
ساختمان	-۳.۲	-۲.۹	-۰.۹	-۱۷
گروه خدمات	۱.۵	۲.۳	۱.۴	-۲.۳
بازرگانی، رستوران و هتلداری	-۸.۲	-۰.۴	۰.۵	-۶.۱
حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات	۵.۸	۱.۰	۱.۶	-۶.۱
خدمات موسسات مالی و پولی	-۰.۷	۶.۳	۵.۷	۱.۰
خدمات مستغلات و خدمات حرفه ای و تخصصی	۷.۸	۲.۰	۲.۷	۰.۸
خدمات عمومی	۳.۰	۴.۶	۰.۵	۱.۲
خدمات اجتماعی، شخصی و خانگی	۰.۰	۷.۰	-۳.۷	-۴.۴
تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه	-۷.۷	-۰.۳	۳.۲	-۱.۶
تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه بدون نفت	۰.۴	۰.۵	۳.۰	-۳.۱
تولید (درآمد) ناخالص ملی به قیمت بازار	-۱۱.۸	-۰.۷	۱.۶	-۷.۵
درآمد ملی	-۱۴.۶	-۱.۶	-۰.۵	-۱۰.۱

منبع: بانک مرکزی

همان‌طور که در جدول ۴ مشخص است بیشترین رشد در سال‌های اخیر مربوط به دو بخش نفت و کشاورزی است. در تحلیل سیاست‌گذاری شاید مناسب‌تر باشد که سهم این دو بخش به‌طور مجزا تحلیل شده و معیار ارزیابی شرایط رکود و رونق کشور نباشد، زیرا عملکردشان بیشتر متأثر از عوامل برون‌زا است و رشد آن‌ها به‌طور بالقوه می‌تواند مسیری به‌غیر از مسیر اقتصاد داشته

باشد (بخش نفت به دلیل اینکه دارای پیوندهای ضعیفی با سایر بخش‌های اقتصادی است و بخش کشاورزی نیز بیشتر متأثر از شرایط آب و هوایی است تا رونق و رکود کل اقتصاد).

۴-۱- تحلیل بر بسته خروج از رکود

دولت یازدهم در کنار سیاست‌های کلی اقتصادی خود در سال ۱۳۹۲ بسته سیاست‌گذاری در حوزه خروج از رکود نیز پیشنهاد داد. اگرچه از زمان پیشنهاد و اجرایی شدن این بسته زمانی طولانی می‌گذرد اما با توجه به اینکه خط سیاست‌گذاری‌ای که در تدوین این بسته فعال بود در حال حاضر نیز در دولت ادامه دارد، تحلیل این بسته می‌تواند برای امروز نیز کاربردی باشد. برای این منظور در این بخش به تحلیل این بسته سیاستی می‌پردازیم.

۴-۱-۱- ریشه‌یابی وضعیت رکود تورمی

مبنای نظری تحلیل ارائه شده در گزارش دولت از چرایی بروز رکود تورمی، «نظریه نئوکلاسیک چرخه‌های تجاری» است که در آن به شکلی منسجم نقش چهار عامل در بروز رکود در بازه زمانی ۱۳۹۳-۱۳۸۵ از یکدیگر تفکیک شده است:

۱. عامل شوک اولیه: کاهش تولید و صادرات نفت
۲. عوامل انتشار یا سرایت دهنده: مکانیزم انتشار ضربه شوک نفتی در اقتصاد ایران در سه مسیر واردات، بودجه دولت و اثر بر عرضه ارز طبقه‌بندی شده است که منجر به «تلاطم ارزی و عدم قطعیت نسبت به آینده»، «محدودیت واردات و تنگنای نسبی مالی بانک‌ها» و «کاهش بودجه دولت» شده است.
۳. عوامل زمینه‌ساز تعمیق بحران: «وابستگی تولید به واردات»، «وابستگی بودجه به نفت»، «وابستگی تأمین مالی بنگاه‌ها به بانک‌ها» و «وابستگی تولید به انرژی» به عنوان عوامل زمینه‌ساز بر شدت کاهش

فعالیت‌های تولیدی در اقتصاد ایران شناسایی شده‌اند.

۴. عوامل انتقال دهنده در طول زمان: که شامل «تنگناهای مالی بانک‌ها»، «کاهش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری» و «کاهش مصرف و تقاضای کل» در اقتصاد ایران می‌شود

اگرچه به‌نظر می‌رسد مبنای نظری ارائه شده، توانسته است به خوبی علل وقوع رکود تورمی را در بازه زمانی یاد شده تشریح کند، اما به دلیل کوتاه بودن بازه بررسی، به عوامل ساختاری وقوع بحران توجهی نکرده است. به بیان دیگر مهم‌ترین نقدی که به این مبنای نظری وارد است، این است که تئوری چرخه‌های تجاری فاقد قابلیت‌های نظری لازم جهت تحلیل و تبیین ضعف‌های ساختاری اقتصاد ایران است که به عقیده بخش کثیری از اقتصاددانان به‌ویژه نهادگرایان، بن‌مایه اصلی وقوع بحران فعلی در اقتصاد کشور است. لذا باید گفت که در بهترین شرایط، اجرای بسته پیشنهادی دولت تنها می‌تواند به کاستن از شدت رکود تورمی و یا خروج موقتی از بحران کمک نماید اما خروج پایدار از شرایط کنونی تنها با ارائه یک بسته ممکن نیست و باید برای تحقق این موضوع در بلندمدت، اصلاحات ساختاری مد نظر قرار گیرد؛ امری که دولت آن را موکول به برنامه ششم توسعه نموده است.

۴-۱-۲- هماهنگی با اسناد بالادستی

بسته سیاستی خروج از رکود برنامه‌ای کوتاه‌مدت است که بر مبنای منطق برنامه‌ریزی باید با اسناد بلندمدت هماهنگی داشته باشد. یکی از برنامه‌های بلندمدت اقتصادی در ایران که هم دولت و هم حاکمیت بر آن تأکید دارند، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است. از این رو این برنامه می‌بایست مبنای تمامی اقدامات ارکان نظام در حوزه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اقدامات اقتصادی قرار گیرد، لذا در این بخش به بررسی نسبت بسته پیشنهادی دولت با این

سیاست‌ها خواهیم پرداخت. با نگاهی به بسته پیشنهادی دولت برای خروج از رکود تورمی، به نظر می‌رسد به برخی از بندها به خوبی توجه شده، بندهایی از ابلاغیه احتمالاً به دلیل ماهیت کوتاه‌مدت بسته پیشنهادی نادیده گرفته شده و در برخی موارد نیز شائبه تناقض با سیاست‌های کلی وجود دارد که در ادامه در قالب مواردی به آنها اشاره می‌شود:

- کاهش مالیات‌ها و تخفیفات مالیاتی در مغایرت با سیاست کلی اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی
- مشخص نبودن دلیل انتخاب بخش نفت به‌عنوان بخش پیش‌ران و مغایرت آن با هدف کاهش وابستگی اقتصاد به نفت

مغایرت

- بی‌توجهی به شرکت‌های دانش بنیان با وجود ارزآور بودن
- بی‌توجهی به اصلاح الگوی مصرف در غذا و دارو
- بی‌توجهی به سالم سازی اقتصاد و مبارزه با فساد
- بی‌توجهی به اصلاح سیستم توزیع
- بی‌توجهی به اصلاح ساختار مالی دولت و حذف هزینه‌ها زائد
- بی‌توجهی افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی ... با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص
- مسکوت ماندن استفاده از ظرفیت هدمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری

نادیده گرفتن

۴-۲- ارزیابی کارشناسان از بسته خروج از رکود

کارشناسان اقتصادی ارزیابی متفاوتی از بسته پیشنهادی دولت داشته‌اند. با این همه مهم‌ترین نقدهای مطرح شده بر این سند سیاستی را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- ❖ نادیده گرفتن شورای اقتصاد به عنوان نهاد مهم تصمیم‌گیری اقتصادی و جایگزین شدن ستاد هماهنگی امور اقتصادی دولت
- ❖ ابهام در منطق انتخاب صنایع پیش‌ران (به گواه آمار، صنایع انتخاب شده کمترین سهم در رشد اقتصادی کشور و همچنین کمترین سهم از مبادلات

واسطه‌ای را دارند و به لحاظ زیست‌محیطی نیز با محدودیت کشور تطابق کمتری دارند؛ احتمالاً هدف از انتخاب آنها ارزآوری بوده است).

- ❖ نادیده گرفتن سیاست‌های مرتبط با محدود کردن بخش غیرمولد
- ❖ اتخاذ سیاست‌های غلط مالیاتی (معافیت‌های مالیاتی متعدد و افزایش درآمد مالیاتی با اتکا به پایه‌های مالیاتی قبلی. مثال مهم در این زمینه معافیت مالیاتی ۲۱ درصدی برای صادرات مواد خام است که علناً تشویق خام‌فروشی است).
- ❖ اولویت قائل نشدن بین خروج از رکود و مقابله با تورم. چراکه پیش‌برد هم‌زمان هر دو هدف بسیار دشوار است.
- ❖ نادیده گرفتن کاهش هزینه‌های دولت (کاهش بودجه عمومی نسبت به تولید ناخالص داخلی و کوچک شدن دولت و در عین حال باقی ماندن هزینه‌های غیرضرور و سرباز در بودجه دولت)
- ❖ عدم توجه به سیاست‌های لازم برای نظارت بر سیستم بانکی و هدایت منابع به سمت بخش مولد
- ❖ نادیده گرفتن بخش گردشگری
- ❖ عدم توجه به سیاست هدفمندی یارانه‌ها و کسری بودجه آن
- ❖ محدود دیدن تحریم‌ها به تحریم‌های نفتی
- ❖ عدم توجه به رابطه مالی دولت با صندوق‌های بازنشستگی
- ❖ بی‌توجهی به اثرات افزایش قیمت حامل‌های انرژی
- ❖ نادیده گرفتن موضوع کاهش سود بانکی متناسب با تورم (کاهش تورم زمانی اثر خود را در تولید نشان می‌دهد که به نسبت آن تسهیلات با سود متناسب با تورم در اختیار تولید قرار بگیرد).

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

به‌طور کلی عوامل ایجادکننده یا گسترش رکود در شرکت‌های مورد مطالعه را می‌توان به شرح جدول ذیل ارائه کرد:

جدول ۵- مهم‌ترین مشکلات شرکت‌های زیرمجموعه صندوق بازنشستگی کشوری

ردیف	علت	شرکت‌های درگیر
۱	تحریم‌ها و نتایج آن از جمله عدم ورود سرمایه‌گذار خارجی و عدم اخذ گواهینامه‌های بین‌المللی	هتل‌های ایرانگردی جهانگردی، توفیق دارو، فولاد اکسین، پتروشیمی امیرکبیر، ذوب آهن، آنتی بیوتیک سازی
۲	مشکلات بانکی از جمله بالا بودن نرخ سود تسهیلات بانکی و جرایم دیرکرد تسهیلات و ورود بانک‌ها به بنگاهداری	لوله‌سازی اهواز، ذوب آهن، فولاد اکسین، هتل‌های ایرانگردی و جهانگردی، ایران سازه، آنتی بیوتیک سازی
۳	بوروکراسی در هم تنیده و ممانعت آن از اجرای طرح‌های سریع و توسعه‌ای جدید و خلاقانه و کند بودن تصمیم‌گیری	هتل‌های هما، لوازم خانگی پارس، پگاه خوزستان، کفش ملی، شرکت پگاه، ایران سازه، خانه سازی، فولاد اکسین
۴	کوتاه بودن دوره عمر مدیران در شرکت‌ها و مجموعه‌های بالاسری و غیرشفاف بودن مناسبات بین مدیران و سهامداران	لوازم خانگی پارس، پارس الکترونیک، هتل‌های ایرانگردی و جهانگردی، توفیق دارو، ایران سازه
۵	نیروی کار مازاد و استخدام می‌رویه	پتروشیمی آبادان، ذوب آهن، دخانیات، هتل‌های ایرانگردی و جهانگردی، پگاه خوزستان
۶	قوانین و مقررات دست و پاگیر غیراقتصادی	هتل‌های هما، کفش ملی، پگاه، ذوب آهن
۷	رکود در پروژه‌های عمرانی دولت به عنوان یک کارفرمای بزرگ	لوله سازی اهواز، سیمان یاسوج، فولاد اکسین، ذوب آهن
۸	فقدان استراتژی شفاف و دقیق برای توسعه صنعتی هریک از صنایع	پتروشیمی آبادان، ذوب آهن، هتل‌های ایرانگردی و جهانگردی، پتروشیمی امیرکبیر، سیمان یاسوج

ردیف	علت	شرکت‌های درگیر
۹	فرسودگی ماشین آلات و عدم توجه به نوسازی	پتروشیمی آبادان، چوب و کاغذ (چوکا)، دخانیات، رجا
۱۰	بهره‌وری پایین عوامل تولید	لوازم خانگی پارس، ذوب آهن، خانه سازی
۱۱	وجود هزینه های اجتماعی و سربار	پتروشیمی آبادان، پگاه خوزستان، هما
۱۲	وضع تعرفه‌های نامناسب، واردات بی رویه، دامپینگ و قاچاق	ذوب آهن، فولاد اکسین، کفش ملی
۱۳	بی توجهی به زنجیره تولید و تأمین خوراک صنایع	فولاد اکسین، پتروشیمی امیر کبیر
۱۴	توزیع نامناسب سود در زنجیره تولید و توزیع	فولاد اکسین، پگاه، پگاه خوزستان
۱۵	دخالت مقامات ذی نفوذ استانی از جمله نمایندگان مجلس در امور داخلی شرکت از جمله استخدام و انتصاب و خرید نهاده‌ها	چوب و کاغذ (چوکا)، دخانیات
۱۶	واگذاری، خصوصی سازی و قیمتگذاری ناقص	رجا، دخانیات
۱۷	نامناسب بودن توزیع یارانه ها	رجا، ذوب آهن
۱۸	اعطای بی رویه مجوز و بالا بودن ظرفیت تولید بیش از حد تقاضا	ذوب آهن، سیمان یاسوج، فولاد اکسین
۱۹	فقدان تشکل صنفی هماهنگ کننده	سیمان یاسوج، لوازم خانگی پارس
۲۰	تثبیت قیمت محصولات همراه با افزایش قیمت عوامل تولید	سیمان یاسوج
۲۱	عدم امکان تبدیل دارایی های غیر مولد به مولد	دخانیات، کفش ملی، پارس الکتریک
۲۲	نامناسب بودن شبکه توزیع	لوازم خانگی پارس
۲۳	عدم بازپرداخت مطالبات دولتی	توفیق دارو
۲۴	اشتتاق به واردات به دلایل مختلف غیر اقتصادی	فولاد اکسین
۲۵	نادیده گرفته شدن برخی وظایف در ادغام های دولتی	چوب و کاغذ (چوکا)
۲۶	گران بودن خوراک در مقایسه با قیمت های بین المللی	پتروشیمی امیر کبیر

با توجه به مواردی که از منظر مدیران بنگاه‌های اقتصادی مطرح شده است، به نظر می‌رسد بسته پیشنهادی مبارزه با رکود به تنهایی نمی‌تواند مشکلات اساسی بنگاه‌های صنعتی را مرتفع نماید. لذا به منظور ارتقاء وضعیت بنگاه‌های زیرمجموعه صندوق‌های بازنشستگی و برون رفت از شرایط رکودی، انجام اقداماتی در سطوح مختلف بنگاه، صنعت، کلان اقتصادی و فراملی به شرح ذیل پیشنهاد می‌شود:

اقدامات در سطح صنعت

- ایجاد و یا توانمندسازی تشکلهای صنعتی و اتحادیه‌های صنعتی با هدف افزایش قدرت چانه‌زنی، انجام فعالیت‌های معطوف به بنگاه‌های زیر مجموعه از جمله تحقیق و توسعه و مطالعات بازار و تسهیم بازار
- ایجاد کلینیک‌های تخصصی صنعتی با هدف عارضه‌یابی در هریک از بنگاه‌های صنعتی و کمک به مدیران آنها در جهت رفع عارضه‌های ایجاد شده
- تدوین استراتژی توسعه ویژه هریک از شاخه‌های صنعتی و تبعیت از آن با استفاده از آمایش‌های سرزمینی

اقدامات سطح بنگاه

- تدوین سازوکارها و دستورالعمل‌های انتصاب مدیران و استخدام نیروی انسانی
- پیاده‌سازی چرخه بهبود بهره‌وری
- پیاده‌سازی سیستم‌های آماری و اطلاعاتی شفاف و هوشمند در شرکت‌ها
- اصلاح نظام بازاریابی و فروش در هریک از شرکت‌ها
- تلاش برای تبدیل دارایی‌های غیرمولد به مولد
- تعریف استانداردهای مدیریت مالی و تبعیت از این استانداردها خصوصاً در زمینه اهرم‌های مالی
- برنامه‌ریزی برای کاهش و یا امهال مطالبات بانک‌ها
- ورود به حلقه‌های سودآور در زنجیره تولید
- تلاش برای نوسازی ماشین‌آلات با استفاده از ظرفیت‌های فاینانس و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی

اقدامات سطح کلان

- ایجاد دایره آتش برای مواجهه با دخالت‌های غیراقتصادی مقامات استانی
- تأمین اعتبار برای نوسازی و توسعه واحدهای صنعتی با اولویت‌های اشتغال‌زایی و رفع بحران‌های اجتماعی
- ایجاد سازوکارهایی برای امهال بدهی‌های بنگاه‌های بدهکار از روش‌های مختلف بانکی و مالی
- تسهیل در ورود سرمایه‌گذاری خارجی و فاینانس‌های بین‌المللی
- در نظر گرفتن نظام مالی بهینه برای بازپرداخت بدهی‌های دولت به بنگاه‌های صنعتی
- طراحی سازوکار کارآمد برای انضباط مالی دولت
- توجه ویژه به زنجیره‌های تولید و تشویق تعاملات اعضای هریک از زنجیره‌ها با یکدیگر
- مقررات‌زدایی و کاهش بوروکراسی از روش‌های مختلف از جمله الکترونیکی نمودن فرایندها و کاهش مراجع تصمیم‌گیری و تفویض اختیار
- اصلاح نظام تعرفه واردات و صادرات با همکاری صنایع مرتبط
- اصلاح نظام سود و سهم هریک از زنجیره‌ها از ارزش افزوده ایجاد شده در زنجیره تولید
- تلاش برای ساماندهی طرح‌های نیمه‌تمام دولتی
- اصلاح فرایندهای قیمت‌گذاری و واگذاری شرکت‌ها به بخش خصوصی
- اصلاح نظام قیمت‌گذاری و اعطای یارانه با هدف حرکت به سمت آزادسازی قیمت‌ها در بلندمدت

اقدامات در سطح فراملی

- تلاش برای رفع تحریم‌ها و افزایش تعاملات اقتصادی با سایر کشورها
- تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی
- جوینت‌شدن با واحدهای صنعتی
- عضویت در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی

تهران، خیابان شهید بهشتی، خیابان اندیشه،
کوچه اندیشه یکم، پلاک ۲۹، طبقه دوم

دورنگار: ۸۸۴۵۸۶۱۵ - ۰۲۱

تلفن: ۸۸۴۶۰۰۶۸ - ۰۲۱

www.saba-psi.ir

info@saba-psi.ir